

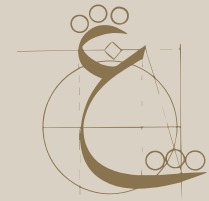

kadim

SAYI / ISSUE 5 • NİSAN / APRIL 2023

05

kadim

*“Kadim oldur ki
evvelin kimesne bilmeye”*

Kadim is that no one knows what came before.

kadim

Osmanlı araştırmalarına münhasır, altı ayda bir (Nisan ve Ekim) neşredilen, açık erişimli, çift kör hakem sistemli akademik dergi

A double-blind peer-reviewed open-access academic journal that is published semiannually (April and October) in the field of Ottoman Studies

SAYI | ISSUE 5 • NİSAN | APRIL 2023

İMTİYAZ SAHİBİ | PROPRIETOR

Burhan ÇAĞLAR

SORUMLU YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ | MANAGING EDITOR

Ömer Faruk CAN

İRTİBAT | CONTACT

Kadim • Sakarya Üniversitesi

Esentepe Kampüsü, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, A Blok, Ofis: 121,
Serdivan/Sakarya (Türkiye) 54050

Telefon | Phone • 00 90 264 295 60 15

İnternet Adresi | Webpage • dergipark.org.tr/kadim • kadim.sakarya.edu.tr

E-posta | E-mail • kadim@sakarya.edu.tr

TASARIM | DESIGN Hasan Hüseyin CAN

BASKI | PRINTED BY

MetinCopyPlus • Arti Dijital & Baskı Merkezi

Türkocağı Cad. 3/A Cağaloğlu - Fatih / İstanbul

BASIM TARİHİ | PRINT DATE • NİSAN | APRIL 2023

ISSN 2757-9395 • E-ISSN 2757-9476

ÜCRETSİZ | FREE OF CHARGE

Kadim'deki makaleler, [Creative Commons Atıf-Gayriticari 4.0 Uluslararası \(CC BY-NC 4.0\)](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/) ile lisanslanmıştır. Bilimsel araştırmaları kamuya ücretsiz sunmanın bilginin küresel paylaşımını artıracakı ilkesini benimseyen dergi, tüm içeriğine anında Libre açık erişim sağlamaktadır. Makalelerdeki fikir ve görüşlerin sorumluluğu sadece yazarlarına ait olup Kadim'in görüşlerini yansıtmazlar.

Articles published in Kadim are licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International \(CC BY-NC 4.0\)](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/). Kadim's commitment to immediate and Libre Open Access to its content reflects its conviction in advancing global knowledge exchange. The opinions presented in the articles are the sole responsibility of their respective authors and do not represent the views or opinions of Kadim.

“Kadim oldur ki
evvelin kimesne bilmeye”

DergiPark

EDİTÖR
EDITOR-IN-CHIEF

Arif BİLGİN | Prof. Dr., Sakarya Üniversitesi

YAYIN KURULU
EDITORIAL BOARD

Necmettin ALKAN | Prof. Dr., Sakarya Üniversitesi
Serpil ATAMAZ | Doç. Dr., California State University,-Sacramento
Fatih BOZKURT | Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi
Ömerül Faruk BÖLÜKBAŞI | Doç. Dr., Marmara Üniversitesi
Büşra ÇAKMAKTAŞ | Dr. Öğr. Üyesi, Sakarya Üniversitesi
M. Talha ÇİÇEK | Doç. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Filiz DIĞIROĞLU | Doç. Dr., Marmara Üniversitesi
Ella FRATANTUONO | Dr. Öğr. Üyesi., University of North Carolina at Charlotte
Selim KARAHASANOĞLU | Prof. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Miraç TOSUN | Dr. Öğr. Üyesi, Karadeniz Teknik Üniversitesi
Kenan YILDIZ | Doç. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi

YAZIM VE DİL EDİTÖRLERİ
WRITING AND LANGUAGE
EDITORS

Ömer Faruk CAN | Dr. Öğr. Üyesi, Sakarya Üniversitesi
Burhan ÇAĞLAR | Sakarya Üniversitesi
Burak ÇİTİR | Dr., Sakarya Üniversitesi
Mehmet KERİM | Sakarya Üniversitesi
Bünyamin PUNAR | Sakarya Üniversitesi

TÜRKÇE DİL EDİTÖRLERİ
TURKISH LANGUAGE
EDITORS

Sedat KOCABEY | Dr., Sakarya Üniversitesi
Büşranur KOCAER | İbn Haldun Üniversitesi
Muhammed Emir TULUM | Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi

İNGİLİZCE DİL EDİTÖRLERİ
ENGLISH LANGUAGE
EDITORS

Didar Ayşe AKBULUT | Marmara Üniversitesi
İrem GÜNDÜZ-POLAT | Sakarya Üniversitesi
Hâcer KILIÇASLAN | Sakarya Üniversitesi

MİZANPAJ VE
SOSYAL MEDYA EDİTÖRÜ
LAYOUT AND
SOCIAL MEDIA EDITOR

Büşranur BEKMAN | Sakarya Üniversitesi

YAYIN SEKRETERİ
SECRETARIAT

Yusuf İslam YILMAZ | Sivas Cumhuriyet Üniversitesi

Rifa'at Hoca'nın Ardından: Osmanlı Tarihçiliğinde Yazdıkları, Göster(eme)dikleri

IN MEMORY OF RIFA'AT HOCA:
WHAT HE WROTE AND COULD
(NOT) PROVE IN OTTOMAN
STUDIES

İRFAN KOKDAŞ*

Osmanlı tarihçisi Profesör Rifa'at Ali Abou-El-Haj 13 Mart 2022'de bu dünyadan ayrıldı. Huzur içinde yatsın! Vefatının ardından Blumi, Kopuz, Gutman, Tezcan, Klein ve Karahasanoğlu tarafından değişik mecralarda kaleme alınan vefeyâtların da gösterdiği üzere, hocanın ürettiği metinler Osmanlı ve Ortadoğu çalışmalarının 1990'lardan sonraki çizgisine yön veren temel metinlerdendi. Binghamton Üniversitesi (State University of New York Binghamton) tarih bölümündeki öğrenciliğimizde kendisini kimi zaman huysuz ihtiyar, kimi zamansa elinden düşmeyen kekleriyle sevimli tonton dede olarak anardık. Çoğu zaman da inatçıydı. İlk tanışmamızdan son mail'ine kadar bana ısrarla Arif diye hitap etti. "Hocam bu isim işini bir ara çözsük mi?" desem bile Arif olarak kaldım.

Bu anların tümünde her zaman yol gösterici, eleştirel, cesaretlendirici ve bir o kadar da ufuk açıcıydı. Kampüsün ormanla bitişik binalarından birinde bulunan odasına giden öğrenciler, hocayla görüşme seansının ne kadar süreceğini asla tahmin edemezlerdi. Biz heyecanlı bir şekilde bulduğumuz arşiv belgelerini anlatırdık, o sorular sorarak dinlerdi. Soruların peşinden giderek geçen bir zaman sonra kendimizi tez konusunun, hatta Osmanlı tarihi sahasının çok dışında bulurduk. Bu, aslında hocanın sadece özel görüşmelerindeki değil, seminer derslerindeki metoduydu da. Kendisi ve rahmetli Donald Quataert'ın son öğrencileri olarak Nurçin İleri'yle aldığımız derste de genel tavrı buydu. Hatta sömestrin ilk haftalarında o sıralarda teziyle meşgul olan Can Nacar'a toyluk heyecanımla "Hoca sürekli olarak soru soruyor, neden az da olsa ders anlatmıyor?" diye sızlanmışlığım bile vardır. Ama onun dersi soruydu. Onun bu tavrı çoğu zaman Avrupa merkezci, statik ve fazlasıyla değişmez kültürel unsurların sarmaladığı büyük anlatıların ancak sorularla kırılabileceğine dair inancından kaynaklanıyordu. Nitekim 2010 yılında kendisi için Binghamton Üniversitesi'nde düzenlenen, eski ve yeni öğrencileriyle çalışma arkadaşlarının katıldığı konferansın bildiri-lerine bakıldığında, bu inancı yakın çevresine nasıl bir heves ve parlaklıkla aktardığı görülür.

Rifa'at Ali Abou-El-Haj "biz bize benzeriz"ci, gerilemeci ve belirli bir coğrafyaya sıkıştırılmış Osmanlı tarih yazımını, 1970'lerden itibaren kaleme aldığı ve çoğu da Osmanlı

ATIF | CITATION

Kokdaş, İrfan. "Rifa'at Hoca'nın Ardından: Osmanlı Tarihçiliğinde Yazdıkları, Göster(eme)dikleri". *Kadim* 5 (Nisan 2023), 233-235
doi.org/10.54462/kadim.1229154

* Dr. Öğr. Üyesi, İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Tarih Bölümü, irfan.kokdas@ikcu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-4858-6018.

erken modernliğine eğilen eserleriyle eleştiriye tuttu. Özellikle Osmanlı arşiv vesikalarının ve dönemin diğer kaynaklarının hangi sosyo-ekonomik düzlemde kaleme alındığının incelenmesini önceledi. Hocanın bu perspektifi, 17. yüzyıl sonu 18. yüzyıl başı vezir ve paşa kapılarını incelediği makalesiyle başlayıp 1703 isyanının ekonomi politikasını irdelediği kitabıyla devam etmişti. Onun hiyerarşi temelli söylem analizine yaptığı vurgu, kanunname ve nasihatname literatürünün içerdiği sınıfsallığı ele aldığı çalışmalarıyla hayata geçmişti.

Benden önce hocanın eserlerini değerlendiren yazılar onun temel görüşlerini zaten ortaya koymuş durumda. Ben onların dizdiği büyük taşlar arasında kalan ve günümüz tarih yazıcılığı için Rifa'at Ali Abou-El-Haj'ın üzerinde özellikle durduğu -ve halen geçerliliğini koruyan- iki temel meseleye kısaca değinmek istiyorum. Bunlardan ilki dönemleştirme meselesi, ikincisi ise hocanın yeni şarkiyatçılık (neo-Orientalism) adı altında formüle ettiği kıskaçlar. Bunları bilinçli olarak seçtim, çünkü onun gerileme paradigmasına getirdiği eleştiriler her ne kadar kimi çalışmalarda yalnızca bir teorik sos olarak sunulmaya devam etse de son 20 yıl içinde geliştirildi ve hatta eleştirildi. Ancak dönemleştirme meselesinde durum hiç de öyle değil. Üstelik sorun, bir dönemin az çalışılıp başka bir dönemin çalışılmamasının çok ötesinde. Bu, Osmanlı tarihini Tanzimat öncesi ve sonrası olarak ayıran veya Osmanlı-Cumhuriyet arasındaki farklılığı ortaya koyan dönemleştirme problemine de indirgenebilecek bir olgu değil. Çoğu araştırmacının dile getirdiği üzere, Rifa'at Hoca'nın hem modern devletin doğasını hem de vezir-paşa kapılarını konu alan eserlerinde ortaya koyduğu sorular tam anlamıyla cevaplanabilmiş değil.

Örneğin elitler arası ve taşra burjuvazisiyle olan koalisyonun 18. yüzyıl sonundan itibaren geçirdiği kırılmalar ve yeni ittifakların doğası hakkında hâlâ çok az şey biliyoruz. Kanımca bunun en önemli sebebi hem Osmanlı/Türk tarihyazımında sınıf unsurunun görmezden gelinmesi ve toplumsal hiyerarşinin dikey-yatay eksenlerinin çok yetersiz bir şekilde tartışılması, hem de çoğu zaman bunların bir problematik olarak formüle edilmesidir. İkinci mesele ise çok erken bir tarihte Rifa'at Ali Abou-El-Haj'ın "Historiography in West Asian and North African Studies since Said's Orientalism" çalışmasında değindiği şarkiyatçılığın yeni terimlerle diriltilmesine dayanıyor. Rifa'at Hoca'nın bu makalesi, Said

sonrası tarih yazımının yeni duruma “başarılı adaptasyonunun” bir eleştirisini esas alıyor. Ona göre Edward Said’in getirdiği kritiğin etkisiyle Ortadoğu ve Osmanlı tarih çalışmalarında meydana gelen “yetenekli okulların” hemen hepsi kültürel özcülüğü tahkim etmekle kalmıyor, devleti toplumsal güç ilişkilerinden tamamen soyutlayarak yeni bir şarkiyatçı yazım meydana getiriyordu. Onun bu tespitlerinin neredeyse 20 yıl sonra bile güncelliğini koruduğunu görmek düşündürücü. Nitekim Avrupa’nın taşraya taşınması (provincializing Europe) veya modernliğin devlet aygıtı üzerinden sorgulanmaya devam etmesi gibi olgular, tam da onun öngördüğü üzere devlet-toplum, merkez-taşra gibi ikilikleri canlandırmışa benziyor.

Akademik çalışkanlığı ve literatüre sert eleştirileri bir arada düşünüldüğünde Rifa’at Ali Abou-El-Haj sıra dışı bir insandı. Onun vefatı Binghamton’a yolu düşen çok sayıdaki kişi için bir devrin gerçek sonu anlamına geliyor. Yaklaşık 10 yıl içinde önce Donald Quataert, ardından sanat tarihçisi –aynı zamanda Rifa’at hocanın eşi- Barbara Abou-El-Haj, Jean Quataert ve Rifa’at Ali Abou-El-Haj aramızdan güzel hatıralarla ayrıldılar. Donald Quataert ve Rifa’at Hoca arasındaki ilişki eşsizdi. Rifa’at Hoca, her sene Donald Quataert’in bizleri götürdüğü elma toplama şenliği (o yaptığımız şeyi hâlâ tam olarak isimlendirebilmiş değilim ama şenlik diyelim!) sonrasında bile “O elmadan ne anlar?” diye sorardı. Elmayla da bitmezdi o atışmalar; neredeyse tüm konuşmalarında birbirlerinin eserlerini eleştirmekten geri durmazlardı. Devamlı soru sormayı şiar edinmiş bu kişilerden başka bir şey de beklenemezdi. Ancak hep dosttular, bu eleştirilerin tümünden enerji devşirirler, bu enerjiyi de öğrencilere başarıyla aktarırlardı. Bu yüzden de Rifa’at Hoca’nın vefat haberini aldığımda aklıma düşen ilk görüntü Donald Quataert’in cenazesinden oldu. O gün hocayı herkesten uzak, önde, tek başına otururken görüp yanına yaklaşmıştım. Biraz konuştuktan sonra bana “İyi bir kavga arkadaşım gitti Arif.” demişti. Bu ilişki tüm akademi dünyası için çok şeyler anlatıyor aslında. Bilmeyenler için sadece küçük bir not: Donald Hoca 1987, Rifa’at Hoca ise 1992 yılında Binghamton Üniversitesi’ne intisap etti, neredeyse 20 yıl birlikte çalıştılar ve ABD’deki en iyi Osmanlı araştırmaları merkezlerinden birini idare ettiler.

KAYNAKÇA

- Blumi, Isa. “A Life on the Path of Knowledge: Rifa’at ‘Ali Abou-El-Haj”. *Kadim* 3 (Nisan 2022), 267-268. <https://doi.org/10.54462/kadim.1096714>.
- Gutman, David E. “In Memoriam: Rifa’at Abou-El-Haj (1933-2022)”. *Kadim* 3 (Nisan 2022), 263-265. <https://doi.org/10.54462/kadim.1096219>.
- Karahasanoglu, Selim. “Kuvvet-i İslam: Rifa’at Ali Abou-El-Haj’in (1933-2022) Ardından”. *Tarih Dergisi* 79 (Mart 2023), 165-183.
- Klein, Janet. “Rifa’at ‘Ali Abou-El-Haj (1933-2022)”. *Osmanlı Araştırmaları* 60 (Aralık 2022): 253-257. <https://doi.org/10.18589/oa.1225465>
- Kopuz, Kasım. “Evrensel Bir Osmanlı Tarihçiliği Mücadelesi Veren Rifa’at Ali Abou-El-Haj’in Ardından”. *Kadim* 3 (Nisan 2022), 257-261. <https://doi.org/10.54462/kadim.1099107>.
- Tezcan, Baki. “In Memoriam: Rifa’at Abou-El-Haj (1933-2022)”. *Review of Middle East Studies* 55 (2022), 301-306. <https://doi.org/10.1017/rms.2022.13>.